

PÁLIT A DRANCOVAT

JAN DUŠEK

DESÁTÝ DÍL CYKLU „SETKÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY“

Mgr. JAN DUŠEK

Ředitel Integra Consulting, pracuje v DHP Conservation, spolupracuje s řadou nevládních, veřejných i soukromých organizací. Zabývá se zejména ochranou vod a implementací směrnice o stanovištích. Stál u zrodu FOP a je v něm aktivní po celou dobu jeho činnosti.

Jubilejní desáté setkání Fóra ochrany přírody se konalo 22. října 2016 v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Účastníci, kterých se tentokrát sešlo 58, diskutovali témata speciálních typů managementu a územního plánování jako nástroje ochrany přírody. Druhému tématu budeme věnovat článek v příštím čísle časopisu.

Diskuze v rámci tří skupin byla soustředěna na vyjasnění názorů na cíle a smysl speciálních typů managementu v ochraně přírody. Jako podklad sloužily otázky položené v plénu na počátku setkání po prezentaci Davida Čípa.

„Speciální typy managementu vytvářejí prostor pro spontánní aktivity různých skupin lidí.“

Často používaný termín „alternativní typy managementu“ není vhodný, protože přívlastek „alternativní“ navozuje dojem, že jde o alternativu k jiným typům. Ve skutečnosti ale řada „alternativních“ typů managementu je zcela jedinečná a nelze ji nahradit jinými. Fórum ochrany přírody proto doporučuje používat raději termín „speciální typy managementu“. Mezi tyto

základní typy řadíme především plošné vypalování, disturbance za využití těžké (i vojenské) techniky, výběrové lesní hospodaření vedoucí k pestřejší skladbě prosvětleného lesa nebo celoroční pastvu velkých kopytníků.

Podle diskutujících se ochrana přírody rychle vyvíjí a má přitom často tendenci k využívání extrémních prostředků. Jako správný je často silnou skupinou ochranářů vnímán jen jeden přístup. V optimálním případě ale musíme vážit všechny dostupné alternativy hospodaření. Optimálně je třeba od počátku stanovit, co je cílem ochrany pro dané území, a tomu přizpůsobit management.

Ochranářské cíle se musí orientovat na konkrétní druh či společenstvo, které lze považovat spíše za indikátory pro monitoring dopadů managementu. Ten totiž přinese často neočekávaný prospěch i pro mnoho dalších druhů nebo společenstev. Dopady a úspěšnost zásahů lze předvídat jen při detailní znalosti území a biologie indikačních druhů.

PROČ OPOUŠTĚT ZAJETÉ KOLEJE

Diskuzní skupiny se shodly, že musíme jasně vědět a na základě této znalosti

První řízené vypalování Na Plachtě v Hradci Králové. Foto David Číp

osvětlovat, proč považujeme využívání speciálních typů managementu za vhodné. Je prokázáno, že na mnoha místech významně přispívají k zachování druhové diverzity, i když prozatím nemáme vždy dostatek dat. Mohou přispět k vytvoření podmínek pro šíření druhů ve volné krajině a jsou klíčové pro zachování určitého typu biodiverzity (např. bezobratlých).

Speciální typy managementu rozšiřují škálu zásahů v přírodě a umožňují tak odlišné typy hospodaření v různých místech. Mívají komplexní dopad na ekosystém daného území. Často slouží i k imitaci „přírodních“ podmínek (např. působení bobra na krajinu tam, kde byl vyhuben). Jejich využití je vhodné a efektivní zejména v případech, kdy se standardní způsoby ukazují jako nefunkční.

Nezanedbatelným pozitivem aplikace speciálních typů managementu je skutečnost, že vytvářejí prostor pro spontánní aktivity různých skupin lidí (zájemci o vojenskou techniku, zástupci obcí ad.). Díky jejich zájmu je takové hospodaření udržitelnější do budoucna, protože umožňuje sdílení nákladů mezi státní ochranou přírody a těmito skupinami. V mnoha případech není nutné na využití speciálních typů managementu čerpat žádné dotace, lze pracovat s prostředky soukromých investorů a místních zdrojů. Výhodou a důvodem pro aplikaci tedy může být personální a finanční úspora vedoucí k vyšší efektivitě zásahů, i když vzhledem k nedostatku dat

„Důvodem odmítání či nepochopení bývá špatná komunikace.“

zatím většinou nevíme, jaká je dlouhodobá udržitelnost výsledků.

Z vědeckého hlediska se jedná o unikátní zdroj dat v rámci experimentálních podmínek, výzkum (zejména základní) však není podmínkou aplikace. Pokud se taková ochranná opatření uplatňují na větších plochách (100 ha a více), není potřeba je detailně plánovat, nepotřebujeme enormní množství vstupních dat a můžeme si dovolit zkoušet různé způsoby speciálního managementu. Na větších plochách je také větší prostor pro sladění zájmů různých skupin. Nabízí se potom příležitosti rozptýlení speciálních managementů na okolní plochy.

Laická veřejnost tyto aktivity dobře přijímá, pokud je dobře a včas informována. Jedná

Prezentace výstupů z diskuzních „kaváren“. Foto Simona Poláková

se tedy o příležitost, jak se může ochrana přírody stát srozumitelnější a přijatelnější pro běžné lidi. Mnohé zásahy jsou obecně brány jako zábavné a aplikují se i z důvodů určité společenské poptávky (rallye, motokros, nasazení bojové techniky jako zájmové aktivity) v případech, kdy jinak bývá omezená možnost legální aplikace v přírodě.

A CO NÁM BRÁNÍ?

Účastníci se zabývali otázkou, co limituje širší aplikaci speciálních typů managementu. Hlavním omezením je především negativní přístup vlastníků, který ale může být změněn trpělivým individuálním přístupem. Překvapivě nepřátelským zůstává přístup státní správy způsobený nedostatečným vzděláním úředníků a ochranářů. Na mnoha lokalitách volbě optimálního managementu brání nastavení dotačních programů a sankcí.

S tím souvisí existující legislativní překážky. Mnoho předpisů aplikaci speciálních typů managementu vylučuje buď zcela (např. zakládání lesních požárů), nebo ve významných typech biotopů (např. lesní pastva je možná pouze v lesích vedených v katastru nemovitostí jako „ostatní“ nebo „louka“). Velmi vhodná by byla širší mezi-rezortní spolupráce při novelizaci zákonů s využitím zkušeného mediátora.

Důvodem odmítání či nepochopení ale bývá špatná komunikace vůči státní správě, vlastníkům a veřejnosti. Ochrana přírody neumí speciální typy managementu před-

stavovat vhodným způsobem za použití pozitivní interpretace příkladů dobré praxe. Veřejnost navíc musí být informována permanentně, nikoli formou jednorázových článků, jejichž dopad je obecně malý. Stejně jako v ochraně přírody obecně, i v tomto konkrétním případě chybí komunikační strategie. Veřejnost, vychovávaná po generace k tomu, že oheň je nepřítel nebo že chráněná území jsou nedotknutelná, nemůže být bez strategicky plánované komunikace připravena na to, že stát, který dosud řadu činností trestal jako přestupek či trestný čin, najednou tytéž činnosti podporuje a financuje. Je zapotřebí změnit pohled veřejnosti na to, jak vypadá „správný“ les, louka nebo řeka.

Zlepšení informovanosti ale musí být směřováno také na pracovníky (úředníky), kteří mají ochranu přírody v popisu své práce. Vzdělávání často pomůže více než změna zákonů, se speciálními vzdělávacími moduly je vhodné začít už na univerzitách. Klíčem ke komunikaci s veřejností i odbornými pracovníky jsou v dnešní době sociální sítě, tradiční média a osobní setkávání i na akcích, které s ochranou přírody nemusí primárně souviset.

SKUTEČNĚ SPECIÁLNÍ

U každého zásahu je vhodné provést monitoring efektivity. Je také třeba mít odůvodněný předpoklad, že právě aplikace daného typu hospodaření je nejlepším řešením. Nesmírně důležité je měřítko zásahu. Pro určité druhy a typy společenstev mohou mít

pozitivní dopad umělé disturbance v řádu metrů čtverečních, pro jiné je naopak třeba stanovit minimální hranici smysluplnosti v řádu hektarů či vyšší.

Měřítka zásahu tedy musí být vždy přizpůsobeno cíli ochrany. Při výběru lokalit pro aplikaci speciálních typů managementu by se zejména v současnosti, kdy je ještě akceptace veřejností i samotnou státní ochranou přírody nízká, měla uplatnit následující hierarchie:

- Cenné lokality – cílem je zlepšení stavu a zvýšení biodiverzity
- Zanedbané lokality – cílem je urgentní zásah proti další degradaci
- Nové plochy dosud „bezcné“ – cílem je dramatické zvýšení biodiverzity bez ohledu na konkrétní druhy či společenstva

Potřebu aplikace speciálních typů managementu nelze paušalizovat. Pro určité druhy a společenstva jsou takové zásahy možné, ale nejsou potřebné, pro jiné jsou naopak jediným řešením. Je třeba dbát na to, aby žádný typ hospodaření nebyl a priori preferován vůči jiným. Typická otázka není, zdali je oheň důležitější než pastva, ale pro které cíle je vhodné vypalování a pro které pastva. Vždy je nutné konzultování managementu s místními znalci a specialisty, protože opatření vhodné pro jednu skupinu může na dané lokalitě ohrozit skupinu jinou.

Aplikace speciálních typů managementu cílí na bioindikátory, ale jejich smyslem je

zlepšení podmínek ekosystému. Například podaří-li se obnovit populaci určitého druhu bezobratlých, je to důkazem toho, že byly obnoveny ekosystémové vazby potřebné pro přetrvání daného druhu, což znamená vytvoření příznivých podmínek i pro stovky dalších druhů v potravních i dalších řetězcích.

Při aplikaci je vždy třeba postupovat případ od případu a klást důraz na lokální či regionální podmínky (nejen přírodní). Konkrétní zásahy jsou nemyslitelné bez předchozí komunikace s veřejností i úřady, které musí obdržet jednoznačnou argumentaci pro

„Smyslem speciálních typů managementu je zlepšení podmínek ekosystému.“

schválení managementu. Místa je vhodné vymezit negativně, tedy definovat, kde se tyto způsoby hospodaření nehodí, aby se předešlo hlavním konfliktům, a začít od nejméně kontroverzních ploch. Pochopitelně je nutné navazovat na hospodaření z minulosti.

Z UNDERGROUNDU DO MAINSTREAMU

Aplikace speciálních typů managementu téměř vždy podléhá povolovacím procedurám, v nichž hraje a vždy bude hrát roli lidský faktor. Co je pro úředníka v jednom

regionu běžné, může být v jiném nepřijatelné. S tím je třeba počítat a nespolehat na to, že speciální typy managementu budou moci být aplikovány plošně.

Chybí příručka pro stanoviště i druhy, která by kromě klasických typů managementu zahrnovala i speciální. Příručky pro management naturových stanovišť a druhů, vydané před deseti lety AOPK ČR, zmiňují vzhledem k době vzniku speciální metody jen okrajově. Účastníci diskuzních skupin proto doporučují sestavit souhrn metodik pro všechny speciální typy managementu s konkrétními ukázkami dobré praxe z území ČR, které mohou přesvědčit zejména úředníky o smysluplnosti takového hospodaření. Úspěšných aplikací ze zahraničí a stále více i z našich podmínek je celá řada, ale známy jsou jen omezenému okruhu zasvěcených.

Pro vytvoření a popularizaci příruček je potřeba vytvořit adekvátní personální kapacity, důležité je i zajištění kontinuální komunikace mezi akademiky a úředníky. Dále musí být speciální typy managementu začleněny do strategických dokumentů ochrany přírody na celostátní a regionální úrovni. Bez toho se pracovníci veřejné správy nemají o co opřít a nemohou je služebně příliš podporovat.

Z územního hlediska není větších rozdílů mezi aplikací ve zvláště chráněných územích a ve volné krajině. Ve zvláště chráněných územích by však aplikace speciálních typů managementu měla být předem odsouhlasena v plánech péče, které vhodné zhodnotí i jejich udržitelnost.

Diskutující závěrem varovali před podléháním módním vlnám. Žádný typ hospodaření by neměl být upřednostňován proto, že je moderní, ale protože jsme přesvědčení, že pro dosažení určitých cílů se jedná o nejlepší řešení. Propagace jakékoli módní vlny bez odborného odůvodnění může být snadno použita proti ochraně přírody.

Není alibismem, ale naopak reflektováním reality, když vycházíme z faktu, že rozvoj poznání mění náš náhled na vhodná ochranná opatření. Sebelepší plánování v živých systémech nemůže zabránit tomu, aby výsledek určitých zásahů byl jiný, než očekáváme. Ani z aplikace speciálních typů managementu proto není možné dělat dogma či samospasitelný přístup.

Diverzifikace biotopů pod vedením vysokého napětí. Foto David Číp